

Inspektion av Polismyndigheten, polisområde Norrbotten, lokalpolisområde Luleå-Boden, den 1 och 2 februari 2023

Protokollet i korthet: JO har under de senaste åren förhållandevis ofta fått in klagomål om att polisen har kroppsvisiterat en person eller gjort en husrannsakan i ett fordon för att söka efter vapen eller andra farliga föremål utan att det, enligt anmälarens uppfattning, har funnits grund för åtgärden.

JO har i två beslut uttalat sig om de rättsliga förutsättningarna för att genomföra kroppsvisitation och husrannsakan i fordon med stöd av bestämmelserna i 19 § andra stycket 1 respektive 20 a § polislagen (se JO 2020/2021 s. 395 och 406).

Besluten följs nu upp med en bred granskning av polisens tillämpning av bestämmelser om kroppsvisitation och husrannsakan i fordon. Inspektionen i lokalpolisområde Luleå-Boden är den tredje i en serie av inspektioner som JO avser att genomföra.

Tanken med att göra flera inspektioner är att JO ska få ett brett underlag för att på ett generellt plan kunna uttala sig om polisens tillämpning av bestämmelserna om kroppsvisitation och husrannsakan i fordon.

I detta protokoll redogör JO för vissa iakttagelser från inspektionen men gör inte några närmare uttalanden med anledning av dem. Uttalanden kommer i stället att göras i samband med att den samlade granskningen avslutas. Det är JO:s ambition att det kan ske före den 1 juli 2023.

Inledning

Under de senaste åren har jag i min tillsynsverksamhet förhållandevis ofta fått in klagomål om att polisen har kroppsvisiterat en person eller sökt igenom ett fordon utan att det enligt anmälaren har funnits grund för åtgärden. Det har handlat om tvångsåtgärder som polisen har vidtagit med stöd av polislagen eller rättegångsbalken.

Jag har i två beslut i juni 2020 uttalat mig om de rättsliga förutsättningarna för att genomföra kroppsvisitation och husrannsakan i fordon med stöd av bestämmelserna i 19 § andra stycket 1 respektive 20 a § polislagen (se JO 2020/2021 s. 395 och 406, dnr 6855-2018 resp. 8911-2019).

I januari 2022 meddelade jag att jag avser att följa upp besluten med en bred granskning av polisens tillämpning av bestämmelser om kroppsvisitation och husrannsakan i fordon. Mot den bakgrunden beslutade jag att genom en inspektionsserie granska polisens tillämpning av dessa bestämmelser. Inspektionen i lokalpolisområde Luleå-Boden är den tredje i serien. De tidigare inspektionerna har gjorts i lokalpolisområdena Linköping och Örebro under 2022.

Hur inspektionen genomfördes och omfattningen av inspektionen

Inspektionen genomfördes den 1 och 2 februari 2023 i Polismyndighetens lokaler på Skeppsbrogatan 37 i Luleå. Vid inspektionen deltog även byråchefen Stefan Nyman samt föredragandena Sophia Häggmark Elmér och Rebecka Olsson.

Under förmiddagen den 1 februari hölls ett inledande möte där regionpolischefen AA deltog via videolänk samt polisområdeschefen BB, lokalpolisområdeschefen CC och gruppchefen DD närvarade på plats. Jag gav en kort presentation av JO varefter jag och Stefan Nyman redogjorde för syftet med inspektionen. Företrädarna för Polismyndigheten berättade kortfattat om situationen inom lokalpolisområde Luleå-Boden.

Vid inspektionen granskades handlingarna i 275 ärenden som JO i förväg hade begärt att få ta del av. Samtliga ärenden avsåg ingripanden som ägt rum i lokalpolisområde Luleå-Boden och som genomförts före den 14 december 2022.

Under inspektionen samtalade JO:s personal även med enskilda poliser om hur de tillämpar bestämmelserna om kroppsvisitation och husrannsakan i fordon enligt 19 § andra stycket 1 respektive 20 a § polislagen. JO:s personal följde även med poliser under delar av ett arbetspass.

Inspektionen avslutades med ett möte där jag sammanfattade de iakttagelser som gjorts vid granskningen och vad som kommit fram vid samtalen med poliserna. Vid mötet deltog regionpolischefen AA (videolänk), polisområdeschefen BB och lokalpolisområdeschefen CC.

Allmänt om situationen inom lokalpolisområde Luleå-Boden

Vid det inledande mötet berättade AA att polisregion Nords verksamhet till ytan omfattar ungefär halva Sverige, vilket skapar särskilda utmaningar. På grund av de långa avstånden utförs mycket arbete på distans med hjälp av digital teknik. Regionen kan inte heller ha specialiserade poliser på samma sätt som förekommer i andra delar av landet, utan poliserna har en ganska bred kompetens. Inom regionen arbetar många unga och nyutexaminerade poliser.

CC uppgav att lokalpolisområde Luleå-Boden inte har några särskilt utsatta områden. Däremot sker ingripanden oftare i vissa områden än andra, men det beror på de personer som för tillfället bor där. Det finns en problembild inom

lokalpolisområdet med personer som försöker etablera sig på den lokala narkotikamarknaden och även vissa problem med grupperingar och gängkriminalitet. I lokalpolisområdet förekom en skjutning sommaren 2021, men det rörde sig om en enskild händelse. Det pågår en industrietablering i området som påverkar hela samhället och medför en ökad risk för bl.a. bedrägerier. Det förekommer också att de grupperingar som finns påverkar företag som bedriver verksamhet i området. Polisen fokuserar på att arbeta brottsförebyggande, gränssättande och kontaktskapande, och man har en god kännedom om de personer som bor och vistas i polisområdet. Vidare är det viktigt att polisen samverkar både internt och externt, t.ex. med kommuner och fastighetsägare. Det är en utmaning att se till att det är en jämn tillväxt av nya poliser för att kunna bedriva en bra polisverksamhet i glesbygden.

BB uppgav att de aktuella bestämmelserna i polislagen kan vara svåra att tillämpa och att nyutexaminerade poliser behöver arbeta tillsammans med erfarna kollegor för att få närmare kunskap om hur de ska tillämpas i praktiken.

Granskningen och mina iakttagelser

Kroppsvsitation och husrannsakan i fordon enligt 19 § andra stycket 1 resp. 20 a § polislagen

Utgångspunkter för granskningen

Enligt 19 § andra stycket 1 polislagen får en polis kroppsvisitera en person i den utsträckning det behövs för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken (BrB).

I 20 a § polislagen anges att en polis får genomsöka bl.a. ett fordon i den utsträckning det behövs för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan påträffas och förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § BrB.

Förverkandebestämmelsen i 36 kap. 3 § BrB, och närmare bestämt andra punkten i bestämmelsen, utgör alltså grunden för tillämpningen av tvångsmedelsregleringen. Enligt bestämmelsen får ett föremål förklaras förverkat om det är ägnat att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa och har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att det skulle komma till sådan användning. Bestämmelsen möjliggör ett förverkande utan att ett brott har begåtts.

Jag har i de tidigare nämnda besluten från juni 2020 redogjort för bakgrunden till de aktuella bestämmelserna och gjort uttalanden om deras tillämpning (se JO 2020/2021 s. 395 och 406, dnr 6855-2018 resp. 8911-2019). I korthet kan sägas att bestämmelserna om kroppsvsitation och husrannsakan i fordon för att i brottsförebyggande syfte söka efter vapen eller andra farliga föremål är

avsedda att användas endast i situationer där risken typiskt sett framstår som stor för att vapen eller andra farliga föremål ska komma till användning vid våldsbrott. När det gäller kravet i 20 a § polislagen, att det ska kunna antas att ett vapen eller något annat farligt föremål kan påträffas vid åtgärden, krävs enligt förarbetena till bestämmelsen att det finns någon konkret omständighet som ger objektivt stöd för ett sådant antagande.

Vid inspektionen granskades framför allt om polisen hade gjort några överväganden om situationen var sådan som avses i 36 kap. 3 § 2 BrB och om det, vid en husrannsakan i fordon, gjorts en bedömning av om det kunnat antas att ett vapen eller annat farligt föremål kunnat påträffas samt vilka omständigheter som legat till grund för de bedömningarna. Även skälet till att polisen initialt ingripit, platsen för ingripandet och mot vem tvångsåtgärden vidtagits granskades särskilt.

lakttagelser

Granskning av handlingar

Samtliga granskade beslut har dokumenterats i protokoll. Under inspektionen har 200 protokoll granskats. Protokollen avser ingripanden som ägt rum från 2018 och framåt. Ett övervägande antal av ingripandena hade gjorts i Luleå.

Endast i ett fåtal av de granskade ärendena, 10–15 procent, har farliga föremål påträffats. I något enstaka fall har skjutvapen hittats, men i övrigt har det främst varit fråga om knivar.

Förverkandebestämmelsen i 36 kap. 3 § 2 BrB utgör som jag tidigare nämnde grunden för tillämpningen av tvångsmedelsregleringen. Trots detta tyder dokumentationen på att det inte görs någon bedömning av frågan om huruvida omständigheterna är sådana att de ger anledning att befara att ett vapen, om det påträffats, skulle komma till brottslig användning. Prövningen utgår i stället endast från en bedömning av om huruvida det kan antas att den enskilde bär vapen på sig. I ett fall har man hänvisat till den skjutning som ägde rum sommaren 2021.

I många fall har ingripandena vidtagits mot personer som är kända av polisen sedan tidigare. Ett antal personer har varit återkommande i dokumentationen. Omständigheter som haft stor betydelse är om personen tidigare är lagförd för eller på annat sätt ”förekommer” med innehav av exempelvis kniv. Däremot redovisas sällan vad som avses med att personen ”förekommer” med vapen eller våldsbrott. Ofta saknas också en redovisning av konkreta omständigheter vid det aktuella tillfället. I de fall det finns konkreta omständigheter redovisade framstår det dock ändå som att tvångsåtgärderna i första hand vidtagits för att polisen känt igen personen i fråga. Den bild som framträder är att det är personen som sådan som ger anledning till ett ingripande, snarare än en sådan riskfylld situation som bestämmelsen tar sikte på. I några fall framgår det inte alls varför man vidtagit tvångsåtgärden.

Ingripandena har vidtagits mot både yngre och äldre personer. Det är i första hand män som varit föremål för tvångsåtgärderna, men i de granskade handlingarna har även yngre kvinnor förekommit. Ett fåtal personer har haft utomeuropeiskt klingande namn.

Flera ingripanden har vidtagits mot personer som enligt polisen har anknytning till kriminella miljöer men utan att det preciserats hur.

I ett antal fall har omständigheterna varit sådana att besluten om kroppsvisitation eller husrannsakan i fordon borde ha fattats inom ramen för en förundersökning med stöd av 28 kap. 1 § rättegångsbalken (husrannsakan) eller 28 kap. 11 § rättegångsbalken (kroppsvisitation) i stället för 19 § andra stycket 1 och 20 a § polislagen. Det har t.ex. handlat om situationer där polisen sett att det funnits vapen i en bil vid ingripandet eller där personen i fråga stämt in på ett signalement som lämnats avseende ett misstänkt brott.

I några fall verkar det som att en kroppsvisitation har vidtagits av andra anledningar än att söka efter vapen eller andra farliga föremål. Det finns också exempel på att man anger att en s.k. skyddsvisitation genomförts, men det framgår inte om det har varit fråga om en sådan visitation enligt 19 § första stycket polislagen eller om syftet faktiskt varit att söka efter vapen eller andra farliga föremål enligt 19 § andra stycket 1 polislagen.

Samtal med poliser

De iakttagelser som gjorts vid granskningen av handlingarna bekräftas av samtalen med poliserna. Genom samtalen har det även kommit fram att poliserna uppfattar det som svårt att beskriva innehållet i de aktuella bestämmelserna i polislagen och deras avgränsning. En del av poliserna ansåg att bestämmelserna även är svåra att tillämpa. Det förekommer att man hänvisar till sin ”magkänsla” när det gäller att bedöma om förutsättningarna för att genomföra en kroppsvisitation eller en husrannsakan i ett fordon är uppfyllda. Under samtalen kom det även fram att det händer att ingripanden inte dokumenteras.

Under inspektionen kom det också fram att polisen har en bra relation till många av de personer som kontrolleras ofta och att det förekommer att åtgärder mot dessa inte dokumenteras om det går lugnt till. Det kan dock vara så att en åtgärd dokumenteras inom ramen för en förundersökning om en sådan inleds.

Uppgiften att ingripanden enligt polislagen inte alltid dokumenteras synes stämma med att Polismyndigheten var tvungen att gå tillbaka ända till 2018 för att ta fram det antal protokoll som JO begärt att få granska, trots att sådana ingripanden enligt myndigheten är vanligt förekommande.

Ärenden som inletts med att det genomförts en kroppsvisitation enligt 28 kap. 11 § rättegångsbalken

Utgångspunkter för granskningen

Enligt 28 kap. 11 § rättegångsbalken får den som är skäligen misstänkt för brott på vilket fängelse kan följa kroppsvisiteras, bl.a. för att söka efter föremål som kan tas i beslag eller annars för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning om brottet.

Beslut om kroppsvisitation ska i första hand meddelas av undersökningsledaren, åklagaren eller rätten. En polis får dock besluta om en sådan åtgärd om det är fara i dröjsmål, dvs. ett brådskande fall (se 28 kap. 4 och 13 §§ rättegångsbalken). Om en polis beslutat om åtgärden ska det av dokumentationen framgå varför det var fara i dröjsmål (se JO 2020/21 s. 370, dnr 5316-2018).

Det ska föras protokoll över en kroppsvisitation där skälen för åtgärden och vad som förekommit vid den anges (se 28 kap. 9 och 13 §§ rättegångsbalken).

I dessa fall granskades framför allt vilka omständigheter som legat till grund för bedömningen av brottsmisstanken och vem som fattat beslutet om kroppsvisitation. Även skälet till att polisen initialt ingripit, platsen för ingripandet och mot vem åtgärden vidtagits granskades.

lakttagelser

Under inspektionen har 75 ärenden granskats. I drygt hälften av fallen har polisen hittat narkotika.

I det stora flertalet av ärendena har de omständigheter som legat till grund för misstanken om narkotikabrott varit dokumenterade och det går att förstå den bedömning polisen gjort. I några fall har det dock helt saknats uppgifter om vilka omständigheter som legat till grund för bedömningen av brottsmisstanken. Det har också funnits exempel på fall där bedömningen framstår som tveksam utifrån dokumentationen.

Ingripandena har inte riktat sig mot någon särskild kategori av personer utan ålder och kön har varierat.

I princip alla beslut om kroppsvisitation verkar ha fattats av en polis som inte varit undersökningsledare. Bara i något enstaka fall framgår att den ingripande polisen gjort bedömningen att det varit fara i dröjsmål, men det har inte dokumenterats vilka omständigheter som legat till grund för den bedömningen.

I sammanhanget kan nämnas att AA och CC uppgav att polisregion Nord använder sig av vad man kallar PA-delegation. Det är en begränsad delegation som innebär att en polis, med en sådan delegation, på plats får inleda en förundersökning och vidta inledande åtgärder, t.ex. kroppsvisitation, om misstanken gäller vissa mindre allvarliga brott. Den här ordningen används för att effektivisera det inledande skedet av en brottsutredning. Om en polis inom

ramen för sin PA-delegation, beslutar om kroppsvisitation aktualiseras enligt företrädarna för Polismyndigheten inte frågan om fara i dröjsmål. Delegationen följer med polisen i tjänsten och är inte kopplad till en viss funktion. Däremot ger en generell behörighet som förundersökningsledare inte någon behörighet att fatta sådana beslut som enligt rättegångsbalken ska fattas av en undersökningsledare när en polis inte tjänstgör i den funktionen.

Avslutande kommentarer

Som framgått är inspektionen i Luleå-Boden den tredje i en serie av inspektioner jag avser att genomföra för att granska hur polisen tillämpar bestämmelser om kroppsvisitation och husrannsakan i fordon. Avsikten med att genomföra flera inspektioner är att jag ska få ett brett underlag för att på ett mer generellt plan kunna uttala mig om polisens tillämpning av dessa bestämmelser. Jag kommer därför inte att göra några uttalanden i detta protokoll. Uttalanden kommer i stället att göras i samband med att den samlade granskningen avslutas. Min ambition är att det kan ske före den 1 juli 2023.